

TOP-5.3.1-16-FE1-2017-00014

A helyi identitás és kohézió erősítése Zámoly térségében

Objektumleírások

Készült: 2019. március

Készítette: Magyar Műemléki Topográfia Nonprofit Kft.

Csókakő épített öröksége

A Vértes nyugati lejtőjére települt község, szalagtelkeken fésűs, részben előkertes és utcavonalas beépítéssel. Fő utcája a római katolikus templomnál nagy teret alkotva a hegyoldal mentén kétfelé ágazik. • A vár nevének első írásos említése 1299-ből származik, ekkor Csókakő alatt még csak az erődítményt értették, a községet Váraljának hívták. 1333-ban papját említik. A török korban elpusztult. A visszafoglalás után már az egész települést Csókakőnek nevezték, amely azonban sokáig pusztaság volt. 1732-33-ban reformátusok lakták. Tervezett újratelepítése és községgé szervezése 1750 körül kezdődött. 1788-ban már önálló község volt, saját jegyzővel. Ugyanebben az évben Bodajk filijából plébániává alakult.

ENTZ – SISA 1998 (56.), TAK 2017 (7-11.), VIRÁG 2005 (42.)

Szent Donát plébániatemplom

A község központjában lejtős terepen szabadon álló, gótizáló épület. Épült 1863-66-ban Borchert János székesfehérvári építőmester kivitelezésében, az 1772-73-ban épült Szent Donát-templom kőanyagának felhasználásával. A II. világháborúban leégett. Az újjáépítés a helyi lakosok adományaiból és társadalmi munkával valósult meg. Az újjáépült templomot Shvoy Lajos székesfehérvári megyéspüspök szentelte fel 1950. január 15-én. A toronyban található három harang 1959-ben készült Lezsák Rafael munkája révén. • Háromhajós, homlokzati tornya hegyes sisakos, szentélye keskenyebb, fedélszéke nyitott.

A templom előtti, a Kossuth – Petőfi és Vár utcák kereszteződésében létrejött kis teresedésben áll 2018 óta Szent Donát ókeresztény vértanú, a szőlőskertek és szőlősgazdák védőszentjének faragott fa szobra, Kanalas Sándor alkotása.

ENTZ – SISA 1998 (56.), B. KISS 2018, TAK 2017 (13.)

Vár

A község felett, három oldalról meredek sziklafallal határolt 364 méter tengerszint feletti hegy tetején álló erődítmény, amelyet valószínűleg 1255-1299 között a Csák nemzetség Dudari ága építtett. 1326-tól I. Károly tulajdona volt, 1430-ban Rozgonyi István örök adományként kapta. 1544-től 1687-ig kisebb megszakításokkal török kézen volt. 1601-ben itt harcolt a török ellen a sereg vezéréként Brindisi Szent Lőrinc kapucinus szerzetes, egyházdoktor. 1800 után pusztulásnak indult. Helyreállítása 1996-ban kezdődött el. • A 30x15 méter kiterjedésű erődítmény alsó és felső várra tagolódik. Délnyugati sarkában egykor kétszintes kaputorony maradványait tárták fel. A felső vár maradványai közt kút, északi falához tapadóan helyreállított téglalap alakú kápolna látható. Bejárata nyugat felől, barbakánszerű előudvaron nyílik, előtte mesterséges árok, úgynevezett farkasverem húzódik. A többi oldalon meredek sziklák védik. Az alsóvárba kétemeletes, csapórácsos kaputornyon át vezet az út, a felsővárba a kétemeletes öregtorony mellett lehet bejutni. Legmagasabb, északi sarkát egy 13x6 méteres külső alapterületű lakóépület – palota – foglalta el. A déli várudvaron egy észak felé nyitott, négyzetes „ciszternaház” épült, benne egy kettős falazatú kerek vízgyűjtővel, melynek külső falát belefoglalták a támpillérekkel megerősített várfalba. A vár romjait már a XVIII. századtól említik a legjelentősebb országleíró munkák. 1859-ben Römer Flóris is felkereste, és elkészítette alaprajzi vázlatát, valamint rajzban megörökítette a kaputorony nyugati homlokzatát is. 1885-ben Könyöki József készített alaprajzot és nézeti rajzot, majd 1897-ben Csernó Geyza végzett alaprajzi felmérést, és távlati rajzot is készített. Utóbbi Nác József tette közzé a Vértes műemlékeiről megjelent alapvető munkájában, 1899-ben. A vár és az uradalom történetéről Károly János és Seidel Ignác jelentetett meg történeti feldolgozásokat a XIX. század utolsó évtizedében. A XX. század első évtizedeiből Müllner János

és Marosi Arnold dokumentumértékű fotóit érdemes kiemelni. 1956-ban Fitz Jenő kismonográfiában dolgozta fel az erősségről összegyűjtött adatokat, az 1958-as második kiadásban pedig közzétette a legkorábbi, 1690. évi felmérés anyagát. Az első ásatásokat Fitz, Kralovánszky Alán és Rosner Gyula végezték 1960-1962 között, eredményeikről azonban csak rövid beszámolókat publikáltak. Az 1996-ban indult feltárás első eredményeit Hatházi Gábor összegezte 1999-ben. 2010-ben napvilágot látott összefoglaló munkája a 2008-ig végzett, az erősség mintegy felének feltárását eredményező munkák értékelésén alapul. A történeti kutatás újabb eredményei közül Györffy György történeti földrajza, Engel Pál archontológiája és Bocsi Zsófia újabb uradalomtörténeti tanulmányai emelhetők ki. A vár 2011 és 2019 között jelentős helyreállítási munkákon esett át, az alsó vár teljes feltárása során nagy jelentőségű középkori falak kerültek elő.

BARDOLY – HARIS 2008 (27.), ENTZ – SISA 1998 (56.), SÁRKÖZY 2011 (38-40.), TAK 2017 (12.)

kapucinus rendi – Hörl – Rosberger – Verebi Végh – Oszwald – Kümmel-kastély/Bella-kúria Arany János utca 8.

Szabadon álló, domboldalban épült, főhomlokzatán emeletes, hátsó homlokzatán földszintes, alápincézett, téglalap alaprajzú épület. A kapucinus rend móri rendháza építtette 1780 körül, eredeti funkciója dézsmapince volt. 1874-ben a Hörl-család tulajdonában állt, majd a Rosbergereké lett. Az 1910-es években Verebi Végh Mihály vásárolta meg. 1935 körül az Oszwald család tulajdonába került, végül az államosítás előtt nem sokkal Kümmel Viktoré lett, végül magántulajdonban maradt. • Az alsó szintet pince és présház funkcióra használják. Az üresen álló felső szintet és a tetőteret részben felújították, a többi rész helyreállítása folyamatban van. Az udvarban fél hektáros kert tartozik hozzá. Fa ajtói és ablakai eredeti állapotukban fennmaradtak. Fala kváderes díszítésű. A jobboldali homlokzaton lévő bejárati rész felett timpanon húzódik, amely utólagos hozzáépítés lehet. Baloldalon három ablak látható. Teteje manzárdos kiképzésű.

TAK 2017 (14.), VIRÁG 2005 (42-43.)

Felhasznált irodalom

- BARDOLY – HARIS 2008 Bardoly István – Haris Andrea: Magyarország műemlékjegyzéke. Fejér megye. Budapest, 2008, Kulturális Örökségvédelmi Hivatal.
- ENTZ – SISA 1998 Entz Géza – Sisa József (szerk.): Fejér megye művészeti emlékei. The Historic Monuments of Fejér County. Székesfehérvár, 1998, Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Kutató Intézet – Szent István Király Múzeum. (= Szent István Király Múzeum Közleményei A sorozat 34. kötet)
- B. KISS 2018 B. Kiss László: Melyik az „igazi” a két Szent Donát közül? Fejér Megyei Hírlap, 2018. június 29. (online verzió: <https://www.feol.hu/kozelet/helyi-kozelet/melyik-az-igazi-a-ket-szent-donat-kozul-2421154/>)
- SÁRKÖZY 2011 Sárközy Sebestyén – Terei György – Nováki Gyula – Mráv Zsolt – Feld István: Fejér megye várai az őskortól a kuruc korig. Budapest, 2011, Castrum Bene Egyesület, Civertan. (=Magyarország várainak topográfiája 3.)

TAK 2017

Településképi Arculati Kézikönyv

VIRÁG 2005

Virág Zsolt: Magyar kastélylexikon. 3. kötet. Fejér megye kastélyai és kúriái. Budapest, 2005, Fo-Rom Invest.